

KISEBBSÉGI INTÉZMÉNYEK A BOLOGNAI FOLYAMATBAN

Elnök: Kozma Tamás
Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete

Opponens: Meleg Csilla
Pécsi Tudományegyetem

Két kisebbségi intézmény esete oktatói interjúk alapján

Szabó Péter Csaba
Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete

Szatmárnémeti magyar nyelvű felsőoktatásának kialakulása és perspektívái

Hollosi Hajnalka
Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete

A királyhelmeci „városi egyetem” esete

Bacskai Katinka
Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete

Felsőoktatás-politikai rendszerváltozás és kisebbségi egyetem a partiumi térségben

Szolár Éva*, Takács Tamara**
*Partiumi Keresztény Egyetem**
*Debreceni Egyetem***

A Bolzanói Szabadegyetem mint kisebbségi felsőoktatási „mintaegyetem”

Juhász Attila*, D. Farkas Csilla**, Bicsák Zsanett Ágnes***
*Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete**
*Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete***
*Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete****

SZIMPÓZIUM-ÖSSZEFOGLALÓ

Témakörök: felsőoktatás, felnőttoktatás, összehasonlító pedagógia, határon túli oktatás

Cél: A kisebbségi intézmények (KI) megmaradásának föltárása, különös tekintettel a bolognai folyamatra.

Módszer: intézményi esettanulmányok azokról a KI-kről, amelyek születését egy korábbi OTKA-kutatásban (2000–2003) már megvizsgáltunk. Az esettanulmányokat földolgozva a tíz évvel ezelőtti elvárásokat szembesítettük a jelenlegi (2006–2007) helyzettel.

Eredmények: A KI-k a rendszerváltozás első szakaszának tipikus szülöttei, általában alulról jövő (helyi, regionális) szervezés eredményei. Az 1990-es évek során az önálló kezdeményezések (az oktatásügyben) fokozatosan teret vesztek. Az EU-csatlakozás a központi, állami kezdeményezéseket erősítette meg. A KI-k ebbe az új oktatáspolitikai légkörbe konfliktusosan illeszkedtek be. A BF arra ösztönzi őket, hogy tagolódjanak be egy-egy állam felsőoktatási rendszerébe. Ha ezt teszik, elveszítik helyi-regionális jelentőségüket. Ha viszont nem teszik, akkor fokozatosan kimaradnak az „európai felsőoktatási térségből”.

KÉT KISEBBSÉGI INTÉZMÉNY ESETE OKTATÓI INTERJÚK ALAPJÁN

Szabó Péter Csaba

Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete
szpcs2000@yahoo.com

Témakörök: felsőoktatás, felnőttoktatás, összehasonlító pedagógia, határon túli oktatás

Cél: A kisebbségi felsőoktatási intézményekről szóló kutatások eredményeihez való hozzájárulás azáltal, hogy a kutatások korábbi menetében megkeresett és megszólaltatott aktorok (intézményvezetők, oktatáspolitikai döntéshozók) mellett egy eddig kevésbé hallott „hangot”, a kisebbségi felsőoktatót megszólaltassa. Szándékunk, hogy az intézményi esettanulmányok elemzési dimenzióit részben felhasználva, részben azokhoz újat adva kérdezzünk rá az intézmények keletkezésének és megmaradásának kérdéseire

Módszer: Két kisebbségi felsőoktatási intézmény (PKE, Beregszászi Főiskola) oktatóival készítettünk félig strukturált interjúkat. A jelen előadást érintő főbb kérdéskörök a következők voltak: a megkérdezett pályára kerülésének története, az intézmény születéséről való ismeretei, az oktatói pálya és körülményei, egyéni és intézményi jövőkép. Noha az interjúk alapvető célja nem az intézmények keletkezéstörténetének feltárása, az oktatók egyéni karrierútjaira, pályájukra, élet- és munkakörülményeikre irányuló kérdések megkerülhetlenné tették a reflexiókat saját intézményükkel kapcsolatban, mivel az intézmények jelenlegi – az interjúzás idején fennálló – körülményei meglehetősen bizonytalanok voltak. Kvalitatív megközelítésű elemzésünkben a felsőoktatási interjúknak azokat a részleteit vesszük nagyító alá, amelyek az egyéni oktatói sors és az intézménytörténet eseményeit közös narratívákba szövik.

Eredmények: A két intézmény oktatóinak történetei – és intézményükkel kapcsolatos reflexiói – egyaránt mutatnak párhuzamosságokat és különbségeket. Az egyik legszembetűnőbb hasonlóság, hogy a legtöbb interjúban az intézmény fejlődésének története egyrészt a nyomorúságos külső körülmények megszűnéséeként tárul elénk (fejlődéstörténet), ami ugyanakkor a közösség szempontjából az „aranykor” elmúlását jelenti (hanyatlástörténet). Az intézmény alakulásának történetei ezáltal egyfajta „mitikus” narratívát alkotnak, amelyet több esetben fejtenek ki az interjúalanyok metaforái. Az intézményi jövőképet illetően ugyancsak hasonlítanak egymásra az interjúk abban, hogy egyértelműen látszik a többségi és anyaországi oktatáspolitikai szándékoktól való függés. Az oktatáspolitikai betagozódás (Bologna) mint kényszer ugyancsak az egyéni intézményi arculat és sajátos küldetés elvesztésének történetévé válhat.

Különbségek mutatkoznak ugyanakkor a két intézmény – interjúkból kielemezhető – önmeghatározásaiban. Úgy tűnik, hogy Beregszász esetében a többségi (állami) felsőoktatáshoz való viszonyulás az intézményi önmeghatározás egyik fő motívuma, Nagyvárad esetében azonban a romániai magyar felsőoktatás mutatkozik annak a kontextusnak, amelyiken belül az intézmény önmagát értelmezi.

SZATMÁRNÉMETI MAGYAR NYELVŰ FELSŐOKTATÁSÁNAK KIALAKULÁSA ÉS PERSPEKTÍVÁI

Hollosi Hajnalka

Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete
Hhzs@citromail.hu

Témakörök: felsőoktatás, felnőttoktatás, összehasonlító pedagógia, határon túli oktatás

Cél: A BBTE szatmárnémeti (Románia) kihelyezett tagozatának bemutatása; a szatmárnémeti „városi felsőoktatás” kialakulásának lehetőségei és korlátai.

Módszerek: intézményi esettanulmány; strukturált interjúk (6) a politikai folyamat aktoraival; statisztikai feldolgozások; dokumentumelemzés.

Eredmények: A Romániában 1989-ben lezajlott „forradalmat” követően nyílt arra lehetőség, hogy elsősorban egyházi alapítású magánintézmények alakuljanak, mintegy céljuknak tekintve a magyar nyelven való oktatást. Számos ilyen egyházi alapítású intézmény nyitotta meg kapuit Románia-szerte, ez volt éveken keresztül az egyetlen járható út, ha magyar nyelvű felsőoktatást kívántak létrehozni. A magánegyetemek működését korlátozza az a törvény, amely szerint kötelező legalább egy román nyelvű szak indítása is, függetlenül attól, hogy ezek a képzések kisebbségi közösségi ráfordítással, állami támogatás nélkül működnek. Ezért jelentős a romániai magyarság szempontjából a Szatmárnémetiben működő BBTE kihelyezett tagozata, ami nem egyházi alapítású, hanem állami, és ennek keretén belül valósul meg a kisebbségi nyelven (magyar) való oktatás.

A szatmárnémeti „városi felsőoktatás” a helyi vezetők és a helybeni értelmiség összefogásának tipikus eredője. A BBTE úgy van itt jelent, mint legitimáló erő. A város és vonzáskörzete pedagógusképzést, valamint közgazdasági képzést („üzleti tudományok”) bír el. A bolognai folyamat nagy kihívás, amennyiben szerkezetileg át kell alakítani az eddigi képzéseket, valamint szigorúbban kell alárendelni a BBTE akkreditációs követelményeinek és kényszereinek. A bolognai folyamathoz való alkalmazkodás egyfelől stabilizálhatja a szatmárnémeti felsőoktatást (az öt évvel ezelőtti esettanulmánnyal szemben ez ma már látható), másfelől viszont kiveheti a helyi értelmiség valamint a városi vezetés kezéből: korlátozhatja a „helyi erők” befolyását az intézményre. Ezzel megfosztja legfontosabb hajtóerejétől: a helyi önkormányzat kezdeményezéseitől és támogatásától. A főiskola működése ugyanakkor túlmutat eredeti funkcióján, nemcsak a helyi magyar fiataloknak nyújt tanulási lehetőséget, hanem a helyi magyarság egyik legfontosabb érdekérvényesítési terepe is, szimbolizálja a város magyarságát, egyfajta önigazolás ez a magyar kisebbség számára.

A KIRÁLYHELMECI „VÁROSI EGYETEM” ESETE

Bacskai Katinka

Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete
bacskai.katinka@iif.hu

Témakörök: felsőoktatás, felnőttoktatás, összehasonlító pedagógia, határon túli oktatás

Cél: Királyhelmeceen (Kráľovský Chlmec, Szlovákia) 1993-ban indult nappali tagozatos közgazdászképzés, akkor huszonhárom diák kezdte meg itt tanulmányait. Az önkormányzat nem sokkal azelőtt alapította meg a Királyhelmecei Városi Egyetemet, amelynek égisze alatt a szakmai oktatás elindult. Célunk a „városi egyetem” sorsának bemutatása a rendszerváltozás különböző szakaszaiban, az egyetemet övező politikai és gazdasági erők, igények felderítése; az ún. „városi egyetem” jellegzetességeinek összegyűjtése; az akkreditáció kérdései; előrejelzések, különös tekintettel a bolognai folyamatra.

Módszerek: helyszíni esettanulmány, strukturált interjúk a helyi oktatáspolitikai legfontosabb szereplőivel (a korábbi és a jelenlegi polgármester, az alapításban és a működtetésben részt vevő szakemberek, az iskola vezetői); dokumentumelemzések (az iskola alapításával, működésével kapcsolatos iratok, SZMSZ, helyi magyar sajtó cikkei).

Eredmények: A „városi egyetem” intézménye kifejezetten Szlovákiára jellemző oktatási konstrukció. A királyhelmecei „városi egyetem” a rendszerváltozás első szakaszának tipikus intézménye (alulról kezdeményezett, a helyi önkormányzat ambicionálta, kihelyezett képzéseket folytatott agrár és közgazdasági területen), amely valós társadalmi igényt elégített ki. Az elmúlt két évtized tanulsága szerint ezek annyira fontos tényezők a kisebbségi intézmények életciklusában, hogy nélkülük a kezdeményezések elhalnak. Ha nincs – vagy erejét veszti – a „változás menedzsere” (esetünkben az alapítást kezdeményező polgármester), akkor kilátástalan ezeknek az intézményeknek a sorsa. Az intézmény működésének kezdeti szakaszában a döntő tényező az, hogy az iskolával kapcsolatban álló aktorok mely hatalmi forrásokhoz (tudás, technológia, pénz, épület, politikai hatalom) férnek hozzá és milyen a viszony közöttük. Az e helyzetből adódó bizonytalanságok miatt nem sikerült átemelni az egyetemet a helyi érdekellentéteken, és a kevésbé inspiráló politikai helyzetben fenntartani a kisebbségi intézményt. Segítség lett volna, ha sikerül egy külső, független rendszer részévé válni, ha megérhette volna (megérhetné) a bolognai folyamatot és az ezzel együtt járó akkreditációt, mert az legalább stabilizálná az eddigi kezdeményezéseket. Ebben az esetben a bolognai folyamat nem a felvirágzást akadályozná, hanem a létezést legitimálná.

FELSŐOKTATÁS-POLITIKAI RENDSZERVÁLTOZÁS ÉS KISEBBSÉGI EGYETEM A PARTIUMI TÉRSÉGBEN

Szolár Éva*, Takács Tamara

Partiumi Keresztény Egyetem*, Debreceni Egyetem**
eva.szolar@gmail.com*, tamaratakacs@yahoo.com**

Témakörök: felsőoktatás, felnőttoktatás, összehasonlító pedagógia, határon túli oktatás

Cél: A nagyváradi (Románia) Partiumi Keresztény Egyetem átalakulásának bemutatása a legutóbbi vizsgálat óta (2000–2003). A kutatás célja, hogy végigkövesse az intézmény egyetemmé alakulásának kihívásait, működésének megszilárdulását vagy ennek elmaradását. A vizsgálatban arra keresték a választ, hogy milyen stratégiákkal válaszolt a közösségi főiskolából egyetemi rangra emelt kisebbségi intézmény az új kihívásokra, mint amilyenek az állam szerepvállalása, a politikai legitimáció és az europánizációs felsőoktatási reformok.

Módszerek: Helyszíni esettanulmány, strukturált interjúk az intézményi és helyi oktatáspolitikai főszereplőivel, statisztikai és dokumentumelemzések, összehasonlítás (más esetekkel, ill. a korábbi eredményekkel és elvárásokkal).

Eredmények: A szocialista oktatáspolitikai irányítást a központosítás, az állami monopólium és a nemzeti egység-eszményre épített gyakorlatok jellemezték, aminek egyik következménye a nemzeti kisebbségek kulturális intézményi erejének visszaszorítása volt. Az 1989–1890-es történelmi fordulat lehetővé tette a civil és a helyi közösségi kezdeményezések elindulását a társadalom újjászervezésében, aminek egyik legfontosabb területe a kisebbségi oktatás lett. Az adott törvénykezési keretek (vagy azok hiánya) adtak lehetőséget olyan új szereplők és új intézményi típusok megjelenésére, mint az egyház és a közösségi főiskola.

A Partiumi Keresztény Egyetem helyzetét jelentősen befolyásolta mind a romániai felsőoktatási politika változása (az Európai Unióhoz való csatlakozás folyamatában), mind a magyarországi támogatások sorsa (különös tekintettel a Sapientia Erdélyi Egyetem fejleményeire). Az intézmény egyetemmé válását az önálló kisebbségi állami egyetem iránti igény figyelmen kívül hagyása és az egyre növekvő tanulási igények nyomása eredményezte, amely igények kielégítésére a közösségi főiskola nem vállalkozhatott. Az intézmény léte és megmaradása emellett jelentősen függ a „változás menedzsere” sorsától. Igazolódott az előző feltevés, hogy a kisebbségi intézmény léte a változás menedzserének politikai karrierjétől függ. E karrier alakulásának esélyei, mint a korábbi kutatás szerint várható is volt, meglehetősen kiszámíthatóan befolyásolják ennek az intézménynek a jövőjét is. (Ebben az esetben a bolognai folyamathoz való kapcsolódás egyfajta stabilizációt jelenthet, de nem föltétlenül garantálja magának az intézménynek a fennmaradását.)

A BOLZANÓI SZABADEGYETEM MINT KISEBBSÉGI FELSŐOKTATÁSI „MINTAEGYETEM”

Juhász Attila*, **D. Farkas Csilla****, **Bicsák Zsanett Ágnes*****

*Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete**, *Debreceni Egyetem Neveléstudományok
Intézete***, *Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete****

attila.juhasz@ella.hu*, d.farkas.csilla@gmail.com**, bicsakzsanett@gmail.com***

Témakörök: felsőoktatás, felnőttoktatás, összehasonlító pedagógia, határon túli oktatás

Cél: Megvizsgálni a Bolzanói Szabadegyetem (Dél-Tirol, Olaszország) sorsát azután, hogy Olaszország is belépett a bolognai folyamatba. Dél-Tirolról, a „Dolomitok kapujáról” úgy olvashatunk, mint a kisebbségi és nyelvpolitika követendő példájáról, ahol a közzsféra minden szintjén érvényesül egy adott népcsoport joga. Bár írásunk előtanulmánynak tekinthető, mégis – társadalomtörténeti és oktatáspolitikai kontextusban is – célul tűztük ki annak bemutatását, milyen tényezők háttérében alakult ki e „minta-politika” a vizsgált régióban. Az írás során figyelemmel kísérjük a térség egy többnyelvű egyetemének, a Bozeni/Bolzanói Szabadegyetemnek oktatáspolitikai vonatkozásait is. Tanulmányunk terepszemle, amelynek során a magyar és idegen nyelvű szakirodalmak alapján alkottunk képet egy többnyelvű és etnikailag sokszínű régióról, Dél-Tirolról ezen belül pedig a Bolzanói Szabadegyetemről.

Módszerek: helyszíni esettanulmány, strukturált interjúk az oktatáspolitikai folyamat legfontosabb aktoraival, dokumentumelemzések, szinkrón és diakrón összehasonlítások (különösen is a 2000–2003 közti időszakra vonatkozó esettanulmány eredményeivel).

Eredmények: A Bolzanói Szabadegyetem elsősorban ausztriai és dél-németországi hallgatók segítségével alakult meg. A vizsgálat közben elmúlt évtizedben beépült a város életébe, helyi és regionális tényezővé vált. Ez elsősorban a dél-tiroli német nemzetiség erőteljes érdekérvényesítésével következhetett be, másodsorban az olasz nemzetiségi politika változásaival. A bolognai folyamat hivatkozási alapot teremtett egyfajta „gleichschaltolásra”. Az egyetemnek ahhoz, hogy fennmaradjon, át kell térnie a két-, sőt háromszakaszos képzésre. Ezt a megterhelést nem minden szak bírja el. A bolognai folyamat egyrészt stabilizálhatja az intézmény sorsát (mint olaszországi intézményt), másrészt sajátságosságainak elvesztésével is járhat. A többszínű kultúrák kontextusában, értelmezésében az ilyen többnyelvű, autonóm egyetem alternatívát jelent a „többségi” egynyelvű felsőoktatási intézményekkel szemben. A kutatáshoz választott egyetem ebben az értelemben modellként szolgálhat a határ menti régiók, kisebbségi térségek felsőoktatási problémáinak megoldására, valamint a különböző nyelvi csoportok egymás közötti kapcsolatainak optimalizálására. Mintául szolgál nemcsak az ilyen és ehhez hasonló közép-európai egyetemek alapjainak kidolgozásához, de megvalósításukhoz és fejlesztésükhöz is.